

METOD VA ZAMONAVIY METOD TURLARI
METHODS AND TYPES OF MODERN METHODS
МЕТОДЫ И ВИДЫ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ

Sotvoldiyeva Mohlaroyim

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Soliyeva Munira

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada metodika nima ekanligi, uning turlari va hozirgi vaqtda zamonaviy metodikadan foydalanish usullari haqida tushuntiriladi.

Kalit so'zlar: metod, ta'lim, fan.

Abstract: This article explains what the methodology is, its types and methods of using modern methodology at present.

Key words: method, education, science.

Аннотация: В данной статье объясняется, что такое методология, ее виды и способы использования современной методологии в настоящее время.

Ключевые слова: метод, образование, наука.

Metod (yun. "metodos" — bilish yoki tadqiqot yo'li, nazariya, ta'limot) — voqelikni amaliy va nazariy egallash, o'zlashtirish, o'rganish, bilish uchun yo'lyo'riqlar, usullar majmuasi, falsafiy bilimlarni yaratish va asoslash usuli. Metodning kelib chiqish tarixi kishilarning amaliy faoliyatiga borib taqaladi. Biror ishni bajarish metodini egallagan kishi shu ishni boshqalarga nisbatan oson, tez va soz bajara oladi. Metodni egallamagan inson esa bu ishni bajarish uchun ko'p vaqt va kuch sarflaydi. Metod o'z mazmuni jihatidan amaliy yoki nazariy shaklda bo'lishi mumkin. Insonning amaliy faoliyatiga oid metodlar ham voqelikka xos bo'lgan qonuniyatlarni anglab yetish, bilib olishga borib taqaladi. Metodlar haqidagi ta'limot fanda metodologiya deb ataladi. Inson dastlab atrofdagi narsa va hodisalarni kuzatish, ularni bir-biriga taqqoslash, o'xshatish, farq qilish asosida voqelik haqida bilimlarini to'plab borgan. Voqelik haqidagi fanlar rivojlanishi bilan fanlarda qo'llaniladigan yo'l-yo'riqlar, metodlar ham takomillashib borgan. Fanning amaliy (empirik) va nazariy metodlari vujudga keldi. O'rta Osiyo olimlaridan Forobiy, Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino va boshqa fan metodlarini rivojlantirganlar. Xorazmiy olimlarni uchga bo'lib, ularning bir qismi ilmiy kashfiyotlarni ochishda qullaniladigan yo'l-yo'riq va usullarni ishlab chiqib boshqa olimlarning ilmiy izlanishlarini osonlashtiradi, deb yozganida, aynan shu metodarni ishlab chiquvchi olimlarni nazarda tutgan. Yaqin davr Yevropa faylasuf olimlari ham metod taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shishdi. F. Bekon, G. Galiley, R. Dekart, G. Leybnits singari faylasuflar metodlar haqida maxsus asarlar ham yozishdi. Hozirgi zamon fanlarida ko'plab umumiy, xususiy ilmiy metodlar qo'llaniladi. Ayniqsa, keyingi asrda modellashtirish va matematik metodlarning yangi shakllari rivojlandi, kibernetik modellashtirish va kompyuter modellashtirish metodlari jamiyatning qariyb barcha sohalarida keng miqyosda qo'llanilmoqda. Zamonaviy ilmiy metodlar tadqiqotchilarga dunyo sir-asrorlarini ochishda yordam bermoqda.

Metod turlari

Hozirda amaliyotda qo'llanilayotgan ta'lim metodlari xilma – xil hamda ko'p sonli bo'lib ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga , ta'lim – tarbiyaviy imloniyatlarga ega , muayyan maqsadlarga , sharoitlarga mos ekanligi va boshqa sifatlari bilan bir – biridan farqlanadi. Bundan ko'rinib turibdiki , bu metodlarning har biri muayyan ta'lim – tarbiyaviy maqsadlar uchun mos bo'lib , uning o'rniga boshqa metodni qo'llash maqsadga muvofiq emas. Chunki boshqa metod ushbu maqsad uchun mos emas ekanligi ma'lum. Shu sababli ta'lim metodlarining qaysinisidan qaysi maqsad uchun foydalanish ko'zda tutilgan samarani berishini bilish muhim ahamiyatga ega. Lekin bu masala hozirgacha to'liq o'rganilgan emas. Bu masala avvalo ta'lim metodlarini ma'lum belgilariga ko'ra turlarga ajratib olish va ularning asosiy xarakteristiklarini aniqlashni talab qiladi. Shuni xisobga olgan holda zamonaviy ta'lim metodlarining turlarga ajratish dolzarb masaladir. Buni hal qilish uchun zamonaviy ta'lim metodlarining turlarga ajratish uchun zarur bo'lgan asosiy belgilarni aniqlab olish lozim. Bu belgilar quyidagilar bo'lishi mumkin.

Respublikamizda Chet tillari metodikasi bilan shug'ullanuvchi asosiy institute O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti huzuridagi Chet tillarini o'qitishning innovatsiyaviy metodlarini rivojlantirish respublika ilmiy–amaliy .markazi hisoblanadi. Bundan tashqari 'O'zbekistonda xorijiy tillar ' nomli ilmiy – metodika elektiron jurnal hamda internet portal faoliyat yuritib kelmoqda . Portalda chet tillarini o'qitish va o'rganishga doir materiallar bilan tanishishingiz mumkin.

Metodika (fan sifatida)- xususiy fanlarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi. Metodika – ta'lim tizimida quyidagi predmetning ahamiyati va o'rnini , uning vazifalari va ta'lim mazmunini aniqlab beradi. Shu predmet yuzasidan ta'lim usullari, shakllari va vositalaridan qanday foydalanish va boshqarilishiga izoh keltiradi. Darslarni samarali tashkil etishda foydalaniladigan o'yinlar;

Mundarija ;

- 1.'Baliq ovi' o'yini.
- 2.'Raketa' o'yini.
- 3.'To'g'ri noto'g'ri' o'yini.
- 4.'Xotira mashiqi' o'yini.
- 5.'Bo'g'in' o'yini.
- 6.'Mo'jizalar maydonchasi' o'yini.
- 7.'Maqol ' o'yini.
- 8.'So'zdan so'z yasash' o'yini.
- 9.'Ustunchalar' o'yini.
- 10.'Kim g'olib' o'yini.

1.'Baliq ovi' o'yini; Doskaning bir tomoniga dengiz rasimi , ikkinchi tomoniga akvarium rasimi tushiriladi. Dengizda baliqlar bo'ladi. O'quvchi dengizdagi baliqlardan birini tutib uni orqa qismidagi savollarga javob beradi. Javob to'g'rib o'lsa baliqni akvariumga , noto'g'rib bo'lsa dengizga qo'yib yuboradi.

2.'Raketa ' o'yini; Doscaga raketa rasimi chiziladi , yoki , uchta raketa yasab savollar yoziladi kartochkalar ilinadi, Raketa o'zga sayyoraga uchish uchun yuklardan xoli bo'lishi kerak o'quvchila uch guruhga bo'linadi, qaysi guruh a'zolarisavollarga to'g'ri javob bersa kartochkalar olib tashlanadi, to'g'ri javob berilmagan kartochka raketada qoladi va u ucha olmaydi.

3.'To`g`ri – noto`g`ri' o`yini ; O`qituvchilar savollarni an`anaviylikdan qochgan xolda berishlari mumkin. Berilgan savolga o`quvchi faqat to`g`ri yoki noto`g`ri deb javob beradi.O`zbek tiliga davlat tili maqomi 1998 – yil 21 – oktyabrda berilgan – to`g`ri.

4.'Xotira mashiqi' o`yini ; Hozirjavoblik va zukkolikni oshirish maqsadida , ayniqsa birinchi tanishuv darsida qo`llash mumkin bo`lgan o`yin. O`quvchi o`z ismini aytadi va shu ism bilan boshlanuvchi biror adib ismini aytadi .

5.'Bo`g`in' o`yini ; O`quvchilarning tezkor fikirlashi so`z boyligini aniqlash maqsadida o`tkaziladi. Bunda birinchi aytilgan so`zning oxirgi bo`g`imi keying so`zning birinchi bo`g`imiga to`g`ri kelishi kerak bo`ladi.

6.'Mo`jizalar maydonchasi' o`yini ; O`quvchilarning o`rniga qarab uch guruhga ajratib olinadi va har bir guruhga alohida o`tilgan mavzular yuzasidan savol beriladi har bir guruhdan savolga birinchi bo`lib javob bergan uch o`quvchini doskaga taklif qilinadi . O`qituvchi doskaga o`tilgan mavzuga aloqador atamaning hariflariga teng katakchalar chizadi birinchi chiqqan o`quvchi o`zi istagan katakchani harifini ochadi. Agar birinchi ochilgan katakchadayoq qaysidir o`quvchida javob tayyor bo`lsa javobni aytish , yoki keying o`quvchi boshqa katakchani ochib o`yinni davom ettirishi mumkin.

7.'Maqol' o`yini ; o`quvchilarni rag`batlantirish va maqollarni bilish darajasini aniqlash maqsadida o`tkaziladi.O`qituvchii o`yin shartini aytmagan holda talabgor o`quvchilarni doskaga taklif qiladi, o`quvchilar istaganicha doskaga chiqishlari mumkin o`qituvchi birinchi o`quvchiga bejirim karopka beradi, o`quvchi maqol aytib keying werigiga uzatadi maqol aytmagan yoki aytilgan maqolni aytib qo`ysa o`quvchi o`rniga o`tirade o`yin bitta o`quvchi qolguncha davom etadi.Oxiri qolgan o`quvchi g`olib bo`ladi va o`qituvchi tayyorlagan sovg`ani oladi.

8.'So`zdan so`z yasash' o`yini ; bu o`yin o`quvchilarni so`z boyligini oshirishga , qayta xotirlashga va mantiqan fikirlashni kengaytirishga undaydi, yozuv taxtasiga o`qituvchi bir soz yozib qoyadi shundan song oqituvchi ma`lum vaqt davomida ana shu soz hariflaridan foydalangan holda boshqa so`z yasashlarini aytadi, belgilangan vaqtdan kigin qaysi o`quvchi ko`proq so`z yoza olgan bo`lsa shu o`quvchi g`oliblikni qo`lga kiritgan bo`ladi.

9.'Ustunchalar' o`yini ; yaqin o`tgan mavzularni qayta xotirlash va mustahkamlash , chaqqonlik va tez fikirlay olish qobilyatini o`stirish uchun ayni qo`l keluvchi o`yindir,o`quvchilar daftar varog`ini istagingizga qarab 2,3,4 yoki 5ta ustunchaga bo`lishadi. Ustunchalar boshiga mavzu nomi yoziladi. Har bir ustunchaga 5 tadan yoki 7 tadan mavzuga oid atama yozish kerak bo`ladi.birinchi bo`lib bo`lgan uch o`quvchini yozuv taxtasiga taklif qilinadi.ular barchasini to`g`ori va bexato bajarishgan bo`lsa qo`shimcha baxo bilan siylashingiz mumkin.

10.'Kim g`olib ' o`yini ; ushbu o`yin o`quvchilarni o`tilgan mavzu yuzasidan olgan bilimlarini yanada mustahkamlashga yordam beradi.o`quvchilarni 2 guruhga bo`lasiz va nomlaysiz .ularga o`tilga mavzu yuzasidan ketma – ket ma`lumot aytishlarini aytasiz va tayyorgarlik ko`rishlari uchun vaqt ajratasz. Qaysi guruh azolari mavzu yuzasidan ko`proq va mazmunli ma`lumotlar aytgan bo`lsa g`olib deb e`lon qilasz.O`z fanini sevuvchi o`qituvchilar darsni tashkil etishda o`quvchilar qiziqishini oshirish va darslarni jonlantirish uchun turli metod va o`yinlardan foydalaniladi. O`yin

asosida olib borilgan mavzular esa xotirada uzoq muddat saqlanib qoladi . qolaversa , o`quvchilar ham noodatiy darslarni yaxshi ko`radilar.

Zamonaviy axborot texnologiyalari shakil va mazmunining rang-barangligi - o`quvurining imkoniyati va qiziqishlaridan kelib chiqib berilayotgan takliflarni tanlash imkoniyatini beradi. O`qituvchilarning har xil sathli o`qitishini zamonaviy axborot qurollaridan foydalangan holda olib borishi zamon talabi uchun ayni muddaodir.

Xulosa shuki, ta'lim muassalarida yangi texnologiyalardan foydalanish zamon talabidir, ammo ayni damda barcha ta'lim muassalarida birdek imkoniyat yaratilmagan. Ba'zi ta'lim muassalari kompyuter jihozlari bilan ta'minlanmagan bo'lsa, ba'zilari internet tarmoqlariga ulanmagan.

Muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning tegishli farmonlari asosida barcha xududlarda birdek imkoniyat yaratilishi taminlanmoqda. Bu albatta quvonarli hol. Ta'lim bor joyda o'sish ham bo'ladi. Aytilganidek eng yaxshi investitsiya ta'lim olishingiz uchun kiritilgan investitsiyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Almetov N.SH. Pedagogika. Olma ota.2002.
2. A.G'ulomov, X.Nematov. Ona tilim mazmuni T., 1995.
3. K.Usmanova. Adabiyotdan zamonaviy daris turlari. T., 2007
4. O`zME Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
5. Ta'lim jarayonida yozma savodxonlikni oshirishning asosiy omillari. Anjuman materiyallari. T., 2015
6. B.To`xliyev va boshqa. O'zbek tilini o'qitish metodikasi. T., 2009.